

Herwig Wolfram, **Arnulf von Kärnten. Eine biographische Skizze.** (Reflectio 7), Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag 2024, 167 str.

Arnulf († 899), s katerim je bilo konec dejanske oblasti karolinške dinastije nad vzhodnofrankovskim kraljestvom, čeprav je ta formalno trajala še do smrti njegovega sina Ludvika Otroka leta 911, obenem zadnji v vrsti potomcev Karla Velikega, ki je nosil cesarski naslov in katerega so kasnejši pisci poimenovali »Koroški«, ima že dolgo svoje mesto v zgodovinopisju, ki ga je običajno brez kakšnih posebnih poudarkov uvrščalo v skupino hitro se menjajočih in bolj ali manj neuspešnih karolinških vladarjev poznega 9. stoletja. Naj na tem mestu omenim zgolj zelo izčrpen in še vedno dragocen prikaz Ernsta Dümmlerja v tretji knjigi njegove Zgodovini vzhodnofrankovske države iz leta 1888 in obsežen, Arnulfu posvečen zbornik, ki je izšel leta 2002 v Münchnu in v katerem so zbrani prispevki s simpozija v Regensburgu ob 1100-letnici njegove smrti. Za slovensko zgodovinopisje, ki je Arnulfa obravnavalo predvsem z ozirom na karantansko zgodovino, je v njem gotovo najpomembnejša razprava pokojnega salzburškega profesorja Heinza Dopscha o Arnulfu v povezavi s Karantanijo, Moravsko in Madžari.

Tej precej bogati bibliografiji o Arnulfu Koroškemu lahko sedaj dodamo še manjšo monografijo avstrijskega medievalista Herwiga Wolframa, ki je kot eden najpomembnejših zgodovinarjev svoje generacije bistveno zaznamoval raziskave evropske pozne antike in zgodnjega srednjega veka in v tem kontekstu nič manj tudi zgodovino širšega vzhodnoalpskega prostora. Zaradi številnih del, ki jih je napisal o »zgodovini Avstrije pred njenim nastankom« je dobro poznan tudi slovenskim zgodovinarjem. V Ljubljani, ki jo je večkrat obiskal in kjer je tudi predaval, pa je leta 2012 v nemščini izšla tudi njegova obsežna komentirana izdaja *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, ki je bila naslednje leto že ponatisnjena, in nato leta 2022 v slovenskem prevodu Milana Lovenjaka še njegova knjiga *Rimsko cesarstvo in njegovi Germani: pripoved o izvoru in prihodu*; delo, iz katerega bo poznavalcu razumljivo, zakaj sodi Wolfram med tiste zgodovinarje, ki so veliko prispevali k zamenjavi paradigme o »padcu Rima« z njegovo transformacijo.

Knjiga o Arnulfu Koroškemu ni klasična biografija, s katerimi ima Wolfram sicer precej izkušenj in očitno tudi veselje, saj se je v tej literarni in zgodovinopisni zvrsti kot odličen pripovedovalec uspešno preizkusil že z življenjepisom »cesarja treh kraljestev« Konrada II. (2000) ter »najvišjega kneza in najnižjega meniha« bavarskega vojvode Tasila III. (2016). Je zgolj »biografska skica«, kot je avtor že

sam poudaril v podnaslovu knjige in ki hkrati namiguje, da spada Arnulf med tiste ne tako redke zgodovinske osebnosti, o katerih pravzaprav ni mogoče napisati prave, klasične biografije. Razlog za to je pač treba iskati v izročilu poznega 9. stoletja, ki je vendarle skromnejše kot za predhodna desetletja ali stoletja po začetku novega tisočletja. Poleg tega Arnulf ni bil niti tipičen in zaradi svojega izvenzakonskega rojstva niti enakovreden član svoje slavne rodbine. Njegov mladostni dom in njegova moč sta izvirali iz frankovskega »divjega vzhoda«, obrobnegega prostora bavarske Vzhodne krajine, ki je bila v glavnem poseljena s Slovani, kjer si je med koroškim in panonskim Možberkom ustvaril gospostvo knežjega ranga (*regnum Arnulfi*) z lojalnimi pristaši in od koder se je leta 887 s podporo »velike vojske Bavarcev in Slovanov« povzpел na vzhodnofrankovski prestol in nato leta 896 v Rimu še na cesarskega. Že v zgodovinopisju 10. stoletja (Luitprand iz Cremone) je bil Arnulf ocenjen negativno, kot krivec za takratna pustošenja Madžarov, saj naj bi jim prav on odprl vrata v Evropo, ko je skušal z njihovo pomočjo premagati moravskega Svetopolka, z njegovimi političnimi neuspehi pa naj bi bil, kot lahko beremo še danes, dokončno zapečaten razpad velike frankovske države Karla Velikega. Toda – in to jasno kaže tudi Wolframova knjiga – Arnulf sprva ni bil neuspešen in je s širitvijo svojega vpliva in gospostva v Lotaringijo in italijanski prostor ter z zmago nad Normani skušal ohraniti Karlovo dediščino kolikor je le mogoče celovito. Tem prizadevanjem so konec naredile kap, ki ga je prizadela kmalu po kronanju v Rimu in temu sledeče velike zdravstvene težave, ki so ga spremljale vse do smrti konec leta 899 v Regensburgu in zaradi katerih je, na koncu ohromljen, vedno bolj vladal nominalno kot v resnici.

Wolframovo biografsko »skico« uvaja kratek pregled virov, med katerimi poleg Arnulfovih listin po pomenu izstopajo tako imenovani anali iz Fulde, katerim bi v resnici bolje pristojalo ime Vzhodnofrankovski državni anali in katerih zadnji del (od 882) je bil napisan v Regensburgu v okviru ali vsaj v povezavi z Arnulfovo dvorno kapelo. Sledi prvo obširnejše poglavje v katerem so tudi manj poznavalskemu bralcu na zelo pregleden način predstavljeni bavarska Vzhodna krajina s svojimi strukturami, ki je bila temelj Arnulfove moči in gospostva, ter njeni vzhodni sosedje Moravani, Bolgari in Madžari, ki so bili vpleteni v »borbo za srednje Podonavje« (Grafenauer). V tem delu se Wolfram posveti tudi vprašanju, ki je že dolgo prisotno v zgodovinopisju, namreč v katerem ali katerih od treh Možberkov (Moosburg) – karantanskemu, panonskemu ali bavarskemu – je Arnulf med letoma 888 in 890 izstavil štiri listine. Vprašanje je povezano tudi z informacijo pri Reginu iz Prüma, da je Karlman († 880) sinu Arnulfu (leta 876) prepustil Karantanijo »v kateri stoji zelo utrjen grad, imenovan *Mosaburch*, ki je zelo težko dostopen, saj je obdan z neprehodnim močvirjem«, kar je bolj kot s koroškim mogoče povezati s panonskim krajem tega imena. Problem ostaja nerešen vsaj dokler ne bodo opravljena arheološke raziskave v koroškem Možberku severno od Vrbskega jezera, ki bodo šele lahko odgovorile na vprašanje ali je ta utrjeni kraj sploh že obstajal v 9. stoletju (gl. Gleitscher v Carinthia I 214, 2024, 75–102).

V drugem obsežnem poglavju knjige, naslovljenem »Iz leta v leto«, je predstavil Wolfram politično biografijo Arnulfa Koroškega, se pravi njegovo politično

delovanje. To je naredil na za biografski žanr prej neobičajen kot običajen kronikalni način po posameznih letih, pri čemer so viri za čas do Arnulfovega prevzema kraljevske oblasti leta 887 zelo skopi in obdobje mladosti ter zgodnje polnoletnosti bodočega kralja, ki je bil rojen okrog leta 850, ostaja v glavnem neznano. Vendar je treba pri tem opozoriti, da to ni neka posebnost in da se s podobnimi težavami srečujemo tudi pri drugih vladarjih pred Arnulfom ali za njim. Biografov in kronistov njihova otroška in mladeniška leta očitno niso ravno zanimala. Ton takšnemu pristopu je dal že najpomembnejši in najbolj slaven biograf zgodnjega srednjega veka, Einhard, ki je v življenjepis Karla Velikega v bistvu netočno zapisal (pogl. 4): »Zdi se mi neprimerno pisati o njegovem rojstvu, otroštvu in deških letih, saj ni o tem ostalo nič zapisanega. Nobenega preživelega ni več, ki bi o tem vedel kaj povedati. Opustil bom neznane podrobnosti in prešel k opisovanju njegovih dejanj, navad in ostalih stvari v njegovem življenju, ki so vredne razlage in ponazoritve.« Zato pa je bilo mogoče toliko več povedati zlasti o prelomnem letu 887, sledeči konsolidaciji oblasti (povezani z nagrajevanjem najpomembnejših pristašev, med katerimi sta zelo prominentno mesto dobila Heimo, sin karantanskega grofa Witagowa, ki je spadal v kraljev ožji krog zaupnikov, in njegova žena Miltrud; medtem, ko je bila Heimova sestra Tunza poročena s plemenitim Karantancem Georgom), vzponi, ki so svoj vrhunec dosegli s kronanjem za cesarja, in padci, ki so jih zlasti po letu 896 pomembno zaznamovale Arnulfove zdravstvene težave in so po drugi težki kapi povzročile njegovo smrt 8. decembra 899.

V tretjem obsežnem poglavju, naslovljenem »Oseba«, Wolfram spomni, da je dal Karlman svojemu sinu ime po škofu Arnulfu iz Metza (†640/41), svetniškemu začetniku karolinške dinastije, o katerem je na pobudo Karla Velikega pisal že Pavel Diakon v *Gesta episcoporum Mettensium*, s čimer je poslal oče jasno sporočilo o mestu, ki naj pripada sicer izven zakona rojenemu sinu. Nadalje avtor ugotavlja, da ostaja kljub vsem poskusom rešitve tega vprašanja rodbinska pripadnost Arnulfove »zelo plemenite« matere Liutswinde neznana. Prav tako datum in kraj Arnulfovega rojstva, pri čemer je komaj verjetno, da je to bila Karantanija, nad katero oziroma v kateri je kasneje vladal, zaradi česar mu je dalo poznejše zgodovinopisje sam po sebi anahronističen, čeprav vsebinsko opravičljiv pridevek »Koroški«, ki odslikava časovni horizont v katerem je nastal in ne na katerega se nanaša in za katerega bi bil pravilnejši »Karantanski«. Del tega poglavja je tudi »vojaška zgodovina« Arnulfa, saj je bilo vojskovanje ena od glavnih nalog takratnih vladarjev. Prvič je dokumentirana leta 879, ko je priskočil na pomoč obleganemu očetu v po značaju znotrajbavarski fajdi. Na splošno pa jo označujejo boji za kraljevsko in cesarsko krono leta 887 in 896 ter spopadi z Moravani in Normani. Ta del knjige se vsebinsko, ne pa tudi narativno deloma prekriva s kronološki prikazom v predhodnem poglavju.

K Arnulfovi »osebi«, kjer je skušal Wolfram na podlagi skromnih informacij povedati nekaj tudi o značajskih potezah svojega junaka, sodijo tudi ženske, s katerimi je bilo povezano življenje predzadnjega vzhodnofrankovskega Karolinga. Wolfram jih je naštel kar štirinajst – od Arnulfove matere Liutswinde, ki ji je tudi zaradi razprave o njenem poreklu namenjeno največ prostora, do Rudpurc, ki je domnevno leta 899 zastrepila cesarja in je sum plačala z življenjem. Tudi ta del

knjige je po svoji strukturi podobno kot Arnulfova politična biografija v obliki kronike precej neobičajen za biografski žanr, a zato še kako dragocen, saj osvetljuje vlogo žensk v vladarjevi bližini, tako tistih, s katerimi je bil sorodstveno povezan, kot drugih, ki so krožile v njegovi obrti. Kakor so ženske zapolnjevale predvsem privatni del Arnulfove orbite, so jo v javnem delu visokoplemiške osebnosti in rodbine, s podporo katerih je vladal ali pa so predstavljale opozicijo in konkurenco. Tudi njim je Wolfram namenil posebno poglavje, pri čemer se je osredotočil na najpomembnejše in jih je torej predstavil v izboru, živele in delovale pa so na celotnem vzhodnofrankovskem ozemlju ter v Lotaringiji, v kateri je uspel Arnulf krono zagotoviti svojemu sinu Svetopolku (Zwentibold), ki je okrog leta 870 ime dobil po svojem botru, istoimenem moravskem knezu, kar je po ugotovitvi Michaela Mitterauerja (Ahnen und Heilige, 1993, 311) prvi znani primer takšne vrste na Zahodu. Iz perspektive slovenske zgodovine so v tem kontekstu gotovo najbolj pomembne predstavitve rodbin in njenih predstavnikov s prostora Bavarske in njene Vzhodne krajine. Kot *pars pro toto* naj tu omenim samo zgoraj že navedenega Arnulfovega ministeriala Heima in njegov sorodstveni krog, ki je precej dobro dokumentiran v virih tistega časa, vpisi v oglejsko (Čedadski evangeliar) in salzburško (Bratovščinska knjiga) »knjigo življenja« pa opozarjajo na povezave njegove družine s slovanskimi vrstniki vzhodnoalpskega, zahodnopanonskega in hrvaškega prostora in na to, da so jih smatrali za sebi enakovredne.

Knjigo zaokrožujeta kratko razmišljanje o dolgo diskutiranemu vprašanju karolinškega fevdalizma na primeru Arnulfovih listin in tamkajšnje terminologije ter kratka zaključna beseda, končuje pa za znanstveno monografijo nepogrešljivi aparat s seznami virov in literature ter krajevnih in osebnih imen.

S pričujočo knjigo, ki jo je napisal v svojem 89. letu, je Wolfram še enkrat več demonstriral vso širino in globino svojega znanja in suvereno poznavanje virov, kar je vse povezal v marsikatero sveže zapažanje ali misel, kot je tista, da je v starocerkvenoslovanskem Kratkem žitju Konstantina in Metoda omenjeni »kralj nemških (i.e. bavarskih, op. P. Š.) ljudi« ostal neimenovan zato, ker je bila Vzhodnofrankovska država oziroma Bavarska leta 885 brez močnega vladarja kot so bili v istem stavku omenjeni moravski knez Svetopolk, bizantinski cesar Bazilij I. in bolgarski kan Boris. In nenazadnje, s svojo, kot je sam napovedal, zadnjo knjigo je veliki mojster svojega poklica prav tako še enkrat več pokazal, da je izvrsten pripovedovalec, ki zna na prvi pogled še tako suhoparno gradivo ubesediti na način, ki pritegne bralca.

Peter Štih